

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

DIE VERNEDERLANDSING VAN AFRIKAANS

deur

MARIETTE DELEEN UYS
B.A. (HONS.), M.A., T.H.O.D.

VOORGELE[^] TER GEDEELTELIKE VERVULLING
VAN DIE VEREISTES VIR DIE GRAAD

DOCTOR LITTERARUM

IN DIE
FAKULTEIT LETTERE EN WYSBEGEERTE

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA

PRETORIA

MEI 1983

DANKBETUIGINGS

- . Hiermee my dank aan my Skepper en Sy onmisbare seën deur wie se begenadiging hierdie denkarbeid moontlik gemaak is.

Dit is ook 'n besondere voorreg om langs hierdie weg my opregte dank teenoor die volgende persone en instansies wat onmisbare hulp tydens hierdie studie aan my verleen het, uit te spreek:

- . My promotor, prof. dr. L.C. Eksteen wat kosbare tyd afgestaan het om na die vertrek van prof. M.C.J. van Rensburg na die Universiteit van die Oranje-Vrystaat, die reëlings vlot te laat verloop.
- . My mede-promotor, prof. dr. M.C.J. van Rensburg wie se heldere insig, diepgaande kennis, vriendelike hulpvaardigheid, ware menslikheid en simpatieke hantering van tekortkominge vir my van onskatbare waarde was. Hierdie kwaliteite het nie alleen tot aanmoediging, besieling en volharding gedien nie, maar my ook tot werkywer gestimuleer. Vir sy bekwame leiding en die moeite wat hy hom getroos het om my nog as sy student te behou ten spyte van 'n nuwe aanstelling te UOVS en vele verpligtinge kan ek hom nie genoeg dank nie.
- . Mev. Berna van Rensburg vir haar gasvryheid en opregte vriendelikheid waarmee sy my telkens by haar aan huis ontvang het.
- . Wyle prof. dr. M.J. Posthumus wie se besielende gesprekke en hulp my tot groter daadkrag aangespoor het.
- . Mev. L. Fletcher, departement Statistiek van die Universiteit van Pretoria vir die hulp ten opsigte van die statistiek.
- . Mev. S van der Vyver wat vir die tikwerk verantwoordelik was.
- . Die TOD vir finansiële steun.

- . Mevv. Venter en Toerien van die Mediasentrum van die Onderwyskollege van Pretoria vir hulle vriendelike hulp.
- . Graag wil ek ook my eggenoot, Ockert, wat dikwels moes help en wat so veel moes opoffer, van my innigste waardering verseker. Sonder sy onderskraging en liefde sou hierdie studie nooit die lig gesien het nie.
- . My ouers aan wie ek hierdie werkstuk in eerbied opdra as blyk van dank vir hul selfopofferende liefde, be=moediging en hulp oor al die jare heen.

M.D. UYS

PRETORIA

MEI 1983

I N H O U D S O P G A W E

	BLADSY
HOOFSTUK 1 - ORIËNTERENDE INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING	1
HOOFSTUK 2 - TAALVERANDERING	2
2.1 INLEIDING	3
2.2 SOSIALE VERANDERING	7
2.3 GRAMMATIKALE VERANDERING	9
2.3.1 VERANDERINGE IN TWEETALIGE KONTAK= SITUASIES	10
2.3.1.1 ONTLENING AS REËLUITBREIDING	10
2.3.1.2 LEENVERTALINGS	11
2.3.1.3 SEMANTIESE UITBREIDING/ SEMANTIESE CALQUE	11
2.3.2 VERANDERINGE IN MEERTALIGE KONTAK= SITUASIES	12
2.3.2.1 TAALVERSTEURING	12
2.3.3 SOORTE REELVERANDERING	15
2.3.4 GRAMMATIKALE VERANDERING VOLGENS DIE TRADISIONELE SIENING DAARVAN	16
2.3.4.1 ORTOGRAFIESE BEWYSE	17
2.3.4.2 LITERÊRE BEWYSE	17
2.3.4.3 ORTOËPIESE BEWYSE	18
2.3.4.4 SITUASIEGEBONDE BEWYSE	18
2.3.4.5 VERGELYKENDE STUDIE	19
2.4 TAALTIPOLOGIE	24
2.4.1 FONOLOGIESE TIPOLOGIEË	24
2.4.2 SINTAKTIESE TIPOLOGIEË	24
2.4.3 MORFOLOGIESE TIPOLOGIEË	25

	BLADSY
2.4.4 EVALUERING : VROEË TIPOLOË	25
2.4.5 EVALUERING : HEDENDAAGSE TIPOLOË	28
HOOFSTUK 3 - KONTAKTALE	35
3.1 INLEIDING EN DOELWITFORMULERING	35
3.2 TAALKONTAKSITUASIE	36
3.2.1 SOSIALE ASPEKTE	36
3.2.2 DIE NORM OF STANDAARDTAALVORM	37
3.2.3 TAALMODIFIKASIEPROSESSE IN DIE TAALKONTAKSITUASIE	38
3.2.4 NIE-STANDAARDTAALVORME	40
3.2.4.1 GEÏDEALISEERDE REGISTERS ...	41
3.2.4.2 GEBROKE TALE	42
3.2.4.3 PIDGIN	43
3.3 DIE TAALKONTAKSITUASIE IN SUID-AFRIKA	45
3.3.1 DIE KONTAKSITUASIE TEEN ± 1670	45
3.3.2 DIE 1925-KONTAKSITUASIE	48
3.4 LINGUISTIESE MENINGS OOR KONTAKTAALVARIANTE.	49
3.4.1 PROBLEME TEN OPSIGTE VAN PIDGINTALE .	51
3.4.2 DIE TERM: PIDGIN	53
3.4.3 ONTSTAAN	53
3.4.3.1 VREEMDETAALOPBOU IN OOREEN= STEMMING MET MOEDERTAAL	54
3.4.3.2 KORTTERMYNKONTAK (IN HANDEL EN SEEVAART)	55
3.4.3.3 "BABY TALK" EN VREEMDE= LINGETAAL	57
3.4.3.4 ONAFHANKLIKE PARALLELE ONTWIKKELING	59
3.4.3.5 RELEKSIFIKASIE/MONOGENE= TIESE TEORIE	60

3.4.3.6	'N VERDERE BESKOUING: 'N SINTESE	62
3.4.4	KENMERKE	62
3.4.4.1	NIE-MOEDERTAAL	62
3.4.4.2	VEREENVOUDIGING	64
3.4.4.2.1	Vereenvoudiging in die geïdealiseerde registers	65
3.4.4.2.2	Vereenvoudiging in die gebroke tale .	66
3.4.4.2.3	Vereenvoudiging in die pidgintaal ...	68
3.4.4.2.4	Samevatting: ver= eenvoudiging en kompensasie	68
3.4.4.3	PORTUGESE WOORDE	70
3.4.4.4	WERKWOORDREEKSSTRUKTURE	70
3.4.4.5	REDUPLIKASIE	71
3.4.4.6	KULTURELE VERSKILLE TUSSEN GROEPE	72
3.4.4.7	PRESTIGE VAN DIE DOELWITTAAL	72
3.4.4.8	GESLAG VAN DIE SPREKERS BETROKKE	73
3.4.4.9	RASSEVERHOUDINGS	73
3.4.4.10	GROEPSOLIDARITEIT	73
3.4.4.11	FONOLOGIE	74
3.4.4.12	MORFOLOGIE	78
3.4.4.13	WOORDESKAT EN IDIOOM	81
3.4.4.14	ORTOGRAFIE	83
3.5	VAN PIDGIN TOT KREOOLSE TAAL	85
3.5.1	SAMEVATTING	88

	BLADSY
3.6 LINGUISTIESE BETEKENIS VAN KONTAK- EN KREOLSE TALE	89
3.7 SOSIALE BETEKENIS VAN KONTAK- EN KREOLSE TALE	90
HOOFSTUK 4 - AFRIKAANS EN DIE TAALVARIANTE (GEÏDEALISEERDE REGISTERS, GEBROKE TALE, PIDGIN- EN KREOLSE TALE) ...	92
4.1 INLEIDING	92
4.2 VERSKILLENDE SOORTE NEDERLANDS IN DIE KAAPSE SITUASIE	93
4.2.1 HISTORIESE AGTERGROND	93
4.2.2 SEWENTIENDE-EEUSE SEEMANS- EN HANDELSTAAL	95
4.2.2.1 STANDAARDTAAL VERSUS SEEMANSTAAL EN VOLKSTAAL ..	95
4.2.3 IMMIGRANTE-KREOLSE TAAL	98
4.2.4 HOLLANDS EN DIE VERSKILLENDE EURO= PESE TALE WAT NA DIE KAAP GEBRING IS	100
4.2.5 HOLLANDS EN DIE BOESMAN-, HOTTENTOT- EN BANTOETALE	105
4.2.5.1 NIE-STANDAARDNEDERLANDS: MALEIERAFRIKAANS, GRIEKWA- AFRIKAANS EN VOORTREKKER- OF BOERE-AFRIKAANS	111
4.2.6 SAMEVATTING	115
4.3 LINGUISTIESE MENINGSOPNAME	116
4.3.1 D.C. HESSELING	117
4.3.2 F.C. SOUTHWORTH	119
4.3.3 M.F. VALKHOFF	120
4.3.4 D.B. BOSMAN	123
4.3.5 S.P.E. BOSHOFF	125
4.3.6 J.J. LE ROUX	125

	BLADSY
4.3.7 G.S. NIENABER	126
4.3.8 J.J. SMITH, C.J. VAN RYN, W. POSTMA, E. KRUISINGA	126
4.3.9 S.A. LOUW	127
4.3.10 G.G. KLOEKE	128
4.3.11 H.J.J.M. VAN DER MERWE, J. COMBRINK, J. DU P. SCHOLTZ EN F.F. ODENDAL	129
HOOFSTUK 5 - DIE SITUASIE MET BETREKKING TOT NEDERLANDS EN AFRIKAANS	132
5.1 INLEIDING	132
5.2 WAT WORD ONDER 'N DIGLOSSIESITUASIE VERSTAAN?	133
5.3 'N DIGLOSSIETAALGEMEENSKAP IN SUID-AFRIKA ..	136
5.3.1 DIE STATUS VAN AFRIKAANS AS 'N NIE- STANDAARDVORM VAN NEDERLANDS	139
HOOFSTUK 6 - VERAFRIKAANSING	149
HOOFSTUK 7 - VERAFRIKAANSING → VERNEDERLANDSING	154
7.1 INLEIDING	154
7.2 DIE EERSTE VERNEDERLANDSING	158
7.3 DIE TWEDE VERNEDERLANDSING	166
7.3.1 WOORDESKAT	170
7.3.2 SPREEKWOORDE	171
7.3.3 SINSBOU EN WOORDORDE	171
7.3.4 DIE BYBEL	171
7.3.5 SPELLING EN SPELREËLS	172
7.3.6 WETENSKAP EN TEGNOLOGIE	173
7.4 SAMEVATTING	175

HOOFSTUK 8 - BEWYSVOERINGE VIR DIE VERNEDER= LANDSING VAN AFRIKAANS	177
8.1 INLEIDING	177
8.2 WERKWYSE	179
8.3 BEWYSE UIT DIE KORRESPONDENSIEKOLOMME VAN DIE TRANSVAALSE KOERANTE VANAF 1866 - 1900 .	181
8.3.1 DOEN, GAAN, SIEN, SLAAN, STAAN	181
8.3.2 IDIOMATIESE UITDRUKKINGE	183
8.3.3 KLANKWEGGLATING	183
8.3.3.1 -d-WEGGLATING	183
8.3.3.2 -r-WEGGLATING	184
8.3.3.3 VOKAALWEGGLATINGS	185
8.3.4 KLANKWISSELING	187
8.3.4.1 VOKAALVARIANTE	187
8.3.4.1.1 [ə] > [i] > [ɛ] .	187
8.3.4.1.2 [ə] > [ɛ] > [ɔ] .	187
8.3.4.1.3 [ɛ] > [ɑ] > [ɛ] .	188
8.3.4.1.4 [u] > [ɔ] > [u] .	190
8.3.4.1.5 [œ] > [ø:] > [œ] .	191
8.3.4.1.6 [ɛ] > [u] > [ɛ] .	191
8.3.4.1.7 [y] > [u] > [y] .	191
8.3.4.1.8 [y:] > [ø:] > [y:] .	192
8.3.4.1.9 [ɔ] > [u] > [ɔ] .	192
8.3.4.1.10 [ə] > [œ] > [ə] .	192
8.3.4.1.11 Neutralisasie ...	193

8.3.4.1.11.1	[α] > [ə] > [α]	.	193
8.3.4.1.11.2	[ε] > [ə] > [ε]	.	194
8.3.4.1.11.3	[o] > [ə] > [o]	.	195
8.3.4.1.12	Vokaalverhogings	196
8.3.4.1.12.1	e-verhoging	196
8.3.4.1.12.2	o-verhoging	196
8.3.4.2	AFWISSELING VAN VORME MET OF SONDER DIE HALFVOKAAL	197
8.3.4.3	KONSONANTVARIANTE	199
8.3.4.3.1	[p] > [b] > [p]	199
8.3.4.3.2	[b] > [p] > [b]	200
8.3.4.3.3	[d] > [l] > [d]	200
8.3.5	METATESIS	201
8.3.6	DIE OORGANG VAN [n] TOT [ŋ] IN DIE OMGEWING VAN [r] + VOKAAL	202
8.3.7	RONDING	203
8.3.8	SEMANTIESE AFWYKINGS	205
8.3.9	DIE VOORKOMS VAN [a] IN PLAAS VAN ANDER KLINKERS	206
8.3.10	VOORNAAMWOORDPATRONE	209
8.3.11	VOORSETSELWYSIGINGE	210
8.3.12	WOORDESKAT	210
8.3.13	WEGLATINGS: VOORWERP-, WEDERKERENDE VOORNAAMWOORD-, VOORSETSEL-	211
8.3.14	WOORDORDE IN PREDIKAAT	211
8.3.14.1	ONTKENNING	211
8.3.14.2	PLASING VAN HULPWERKWOORD (MODALE)	.	212
8.3.14.3	PLASING VAN HULPWERKWOORDE VAN TYD (HET) EN DIE VERLEDE TYD	213

	BLADSY	
8.3.14.4	PLASING VAN SKAKELWERK= WOORD	213
8.3.14.5	PLASING VAN ANDER ELEMENTE.	213
8.3.14.6	ANDER GESEGDE IN PLAAS VAN VERWAGTE	214
8.3.15	STATISTIEK	214
8.4	SPELLING EN SPELREËLS SE AANLEUNING BY NEDERLANDS	217
8.4.1	SPELLING AS VOORBEELD VAN VERNEDER= LANDSING	217
8.4.2	DIE SPELREËLS AS VOORBEELD VAN VER= NEDERLANDSING	219
8.4.2.1	INLEIDING	219
8.4.2.2	BEHOUDENDE AARD VAN SPELLING.	219
8.4.2.3	NASIONALE AARD VAN SPELLING .	220
8.4.2.4	NIE-STANDAARDNEDERLANDS (AFRIKAANS) AS SKRYFTAAL	221
8.4.2.4.1	Die Patriot= sisteem	222
8.4.2.4.2	Die sisteem van die ATV	227
8.4.2.4.3	Die Akademie= periode	230
8.4.2.5	SAMEVATTING	236
8.5	DIE TAAL VAN DIE BYBEL (EN GODSDIENSTIGE SANGBUNDELS) AS VOORBEELD VAN VERNEDERLAND= SING	238 238
8.5.1	INLEIDING	238
8.5.2	DIE INVLOED VAN DIE AMPTELIKE ERKEN= NING VAN AFRIKAANS, 1925	242
8.5.3	DIE EERSTE DRUK VAN DIE BYBEL IN AFRIKAANS, 1933	244
8.5.3.1	DIE VERNEDERLANDSING IN DIE WOORDKEUSE	245

	BLADSY
8.5.3.2 DIE VERNEDERLANDSING IN DIE PUNKTUASIE	249
8.5.3.3 DIE VERNEDERLANDSING IN DIE SINKONSTRUKSIES	249
8.5.4 DIE PSALM- EN GESANGEBOEK	250
BYLAE	255
GERAADPLEEGDE WERKE	296
OPSOMMING	325
SUMMARY	327

OPSOMMING

DIE VERNEDERLANDSING VAN AFRIKAANS

KANDIDAAT : Mariette Deleen Uys
DEPARTEMENT : Afrikaans
PROMOTOR : Prof. dr. L.C. Eksteen
MEDE-PROMOTOR : Prof. dr. M.C.J. van Rensburg (UOVS)
GRAAD : Doctor Litterarum

In die vroeë Transvaalse koerante se korrespondensie-kolomme, sowel as in die eerste Afrikaanse Bybel en die spelreëls vanaf 1875, is 'n verskynsel bemerk waarvoor daar in dié studie rekenskap gegee word, naamlik dat daar 'n tydstip was waarin daar 'n tipe Afrikaans (ATA) bestaan het wat van sowel huidige AB-Afrikaans as AB-Nederlands van die begin van die eeu verskil het. Hierdie Afrikaans bewys dus dat daar iewers in die ontwikkelingsgang van Afrikaans 'n proses van vernederlandsing moes plaasgevind het, want ABA en ABN vertoon tans groot ooreenkomste, terwyl die vroeë Transvaalse Afrikaans 'n karakteristieke eiesoortigheid weerspieël.

Vernederlandsing impliseer taalverandering en taalverandering geskied op verskeie wyses: deur middel van natuurlike ontwikkeling, taalkontak, taalversteuring, ensovoorts. In hierdie studie word veral gelet op die produktiewe prosesse van taalverandering wat in Afrikaans werkzaam was, te wete sosiale verandering en grammatikale verandering/reëluitbreiding. Laasgenoemde begin in die vorm van variante/wisselvorme — heel moontlik as gevolg van botsende lae, naamlik tussen 'n standaardnorm en nie-standaardnorm. Die variante vertoon 'n kenmerkende verspreiding wat in die formule *Informeel taalgebruik gaan formele taalgebruik vooraf* uitgedruk kan word. In die meertalige

situasie aan die Kaap het daar verskeie nie-standaardvorme van die doelwittaal, Nederlands, bestaan. Omdat taalverandering vanuit die nie-standaardlaag (hierdie informele vlak) van 'n taal plaasvind, het een van die nie-standaardvorme van Nederlands sekere veranderinge as gesproke taal begin vertoon en sodoende is die proses van die verafrikaansing van die nie-Standaardnederlands voltrek.

Tydens die Engelse periode in Suid-Afrika moes Nederlands en Afrikaans hul kragte saamsnoer om teen die magtige kultuurtaal, Engels, te bly voortbestaan. Die aanslag is inderdaad afgeweer en hierna het Afrikaans Nederlands geleidelik as hoëfunksietaal begin vervang. Afrikaans is in 1925 as amptelike taal naas Engels erken — 'n taal wat in daardie stadium nog nie volle wasdom bereik het nie, maar volgens Regeringsordonnansie sy plek as volwaardige taal naas Engels móés inneem. Die eie Afrikaanshede wat diensbaar was aan die nuwe omstandighede van die bestaan is behou, maar verder is daar in hierdie wordingstryd na Nederlands teruggegryp ten opsigte van die woordeskat, spreekwoorde, sinsbou, woordorde, spelling en spelreëls, die wetenskaplike en tegnologiese terminologie, selfs in die daarstelling van 'n eie Afrikaanse Bybel — die proses van vernederlandsing waaroor hierdie studie dit het.

SUMMARY

THE DUTCHIFICATION OF AFRIKAANS

CANDIDATE : Mariette Deleen Uys
DEPARTMENT : Afrikaans
PROMOTER : Prof. dr. L.C. Eksteen
CO-PROMOTER : Prof. dr. M.C.J. van Rensburg (UOFS)
DEGREE : Doctor Litterarum

In this study an account is given of a phenomenon which becomes apparent when studying correspondence columns of the earliest Transvaal papers, the first Afrikaans Bible as well as Afrikaans spelling rules (as from 1875), viz. that there is a distinguishable difference between early written Afrikaans as used in the Transvaal, and modern Afrikaans, and even between this early Afrikaans and Dutch. This clearly proves that there was a time when Afrikaans did not resemble presentday Afrikaans. Why the change? Change in a language is a natural phenomenon. If change takes place in a multilinguistic situation, it may result in the development of so-called non-standard varieties of the dominant language.

From 1652 onwards there existed a multilinguistic speech community in South Africa in which different non-standard varieties of the dominant language, Dutch, were found. One of these non-standard varieties developed into Afrikaans (the process of change always originates at a stage of non-standard usage). In this way the process of Afrikaansification ("verafrikaansing") became complete.

When English became the dominant language in South Africa, Dutch as the formal "high" language and Afrikaans as the

so-called "low" variety had to combine forces in order to survive the onslaught of Anglicising influences.

Afrikaans eventually replaced Dutch as the "high" language and even became one of the official languages of South Africa in 1925. This meant that Afrikaans had to hold its own in opposition to English, but it was a question of whether Afrikaans was vigorous enough to do so. As it obviously was not, it had to borrow from the Dutch lexicon, spelling system, word order and syntactic patterns, as well as from Dutch scientific definition and technical terminology. It even took Dutch as a model for the translation of the first Bible in Afrikaans. Thus, the process of the Dutchification of Afrikaans became a reality. This process may be illustrated as follows:

Dutch —————> Afrikaansification —————> Back to Dutch
(Thus: Dutchification).

staan(en) —————> staat —————> staan